

УДК 144:304.18

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.58.23>

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТУ ІСТИНИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Марія Сінельнікова

*Національний університет «Львівська політехніка»,
кафедра філософії
вул. С. Бандери, 12, 79000, м. Львів, Україна*

В статті досліджується трансформація концепту істини в мережі Інтернет, яка пов'язана з технологізацією, інформатизацією та глобалізацією сучасного суспільства. Стрімка популяризація Інтернет мереж в ХХІ ст. поступово призвела до розмивання чітких меж між добром і злом, вигадкою та реальністю, брехнею та правдою. В результаті факти перетворюються на думки, інтерпретації, особистісні рефлексії, які репрезентуються в мережі як істина в останній інстанції. Це призводить до виникнення феномену «постправди», який не є новою концепцією, але в період активного розвитку цифрових технологій набуває небаченої досі популярності в різноманітних сферах людської життєдіяльності, починаючи від політики і закінчуючи сферою бізнесу.

Поява постправди призвела до серйозної кризи класичного концепту істини, яка проявляється передусім в тому, що більшість людей стають байдужими до того, що є правдою, а що ні. Більше того, вони починають вірити, що єдиної, об'єктивної та універсальної істини просто не існує, тому будь-яка точка зору має право на існування. Відтепер особисті переконання та емоційні реакції стають ключовими в трактуванні істини, оскільки визнаються важливішими за будь-яку логіку та факти. Через це людина приймає за істину те, у що вірить або те, що їй видається правдоподібним. Цим активно користуються в Інтернет мережах маніпулятори, шахраї, політики, бізнесмени, пропагандисти тощо, які апелюють до екзистенціальних особливостей сприйняття і переживання істини, створюючи штучну реальність, в якій дають людині оманливе відчуття справжності та істинності.

Це викривляє звичне трактування істини, роблячи її неважливою та відносною, подекуди перетворюючи на щось цілковито протилежне – брехню, яка визнається набагато кориснішою та прибутковішою. Але не варто забувати, що брехня може існувати лише тоді, коли є правда, про яку можна збрехати. Тому сьогодні вкрай важливо прориватися до істини крізь увесь інформативний шум, емоційне перевантаження, скандальність та сенсаційність заголовків, які заповнили сучасний Інтернет простір, адже лише від нас залежить житиме істина чи ні.

Ключові слова: правда, брехня, постправда, фейкові новини, Інтернет мережі.

*Істина лише одна, але вона жива
і тому має блискучо-мінливе обличчя.
Франц Кафка*

Вступ. Сучасне ХХІ ст. сміливо можна назвати епохою постправди, яка відкидає авторитет експертів та пропонує нові, альтернативні факти, які подекуди межують з фейковими новинами, софістичною риторикою та популістською пропагандою. Усі вони балансують на межі правди та вигадки, істини та брехні, переймаючись кількістю підписників, вподобайок, коментарів, а не правдивістю поширюваної інформації. Проблемаю постправди займаються багато дослідників, серед яких чільне місце посідають Лі Макінтайр, Стів Фуллер, Ральф Кіз, Кен Вілбер, Ханна Арендт, Марія Бутиріна та багато інших. Незважаючи на таку велику кількість розвідок, сьогодні вкрай важливо дослідити причини кризи поняття «істини» та прослідкувати всі наслідки поширення постправди в Інтернет

мережах. Тому метою даної статті є дослідження трансформація концепту «істини» в мережевому просторі та аналіз феномену «постправди», який поступово витісняє класичне трактування істини з горизонту людського сприйняття.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Інтернет мережі як джерело інформації за популярністю давно вже обійшли телебачення, газети та ЗМІ. За даними звіту *Digital 2022* кількість користувачів Інтернет мереж становить понад 58% населення світу* і цей відсоток непинно зростає. Це дає змогу Інтернет мережам диктувати свої стандарти та правила, які сигналізують про появу «принципово нової реальності чи принаймні принципово нового її сприйняття» [1, с. 84]. Новітні технології вторгаються в нашу реальність, змінюючи її до невпізнанності, що дає підстави Ж. Бодріару стверджувати, що «сьогодні править бал не реальність, а віртуальність» [2, с. 24], яка заповнила собою фактично усе, включно з метафізичним підґрунтям нашого світу. Подібна модифікована реальності або «гіперреальність» [2, с. 18] призводить до розмивання меж між звичними для нас бінарними опозиціями добра і зла, прекрасного і потворного, істинного та оманливого, що знаходить своє вираження в сучасному феномені «постправди», яку Оксфордський словник доречно називає «одним із визначальних слів нашого часу» [3].

Варто відзначити, що феномен «постправди» далеко не новий, але саме в ХХІ ст. відбувся неабиякий сплеск його популярності завдяки глобалізації, технологізації та інформатизації сучасного суспільства. Термін «постправда» описує «обставини, в яких звернення до емоцій і особистих переконань важливіше під час формування громадської думки, ніж об'єктивні факти» [3]. Через це істина втрачає свою аргументаційну силу, зіткнувшись із популярною «сентиментальною привабливістю» [4, с. 52]. Людині потрібно менше секунди, щоб зрозуміти, цікава їй новина чи ні. На це і розраховані Інтернет мережі, які подають інформацію у спрощеній та доступній формі, розбавляючи її нотками гумору, скандальності та еспатажу, прагнучи викликати в людини сильні емоції та переживання. Саме так, за влучним виразом Д. Канемана, «емоційний хвіст виляє раціональною собакою» [5, с. 117].

Постправда передбачає відсутність раціональних критеріїв для підтвердження правдивості інформації, оскільки онлайн повідомлення вже містить готові висновки, які не потребують додаткових епістемологічних рефлексій. Інтернет мережі тиражують свою, прикрашену версію правди, яка адаптується до смаків та вподобань онлайн користувачів, через що в них складається враження, ніби вони вже перебувають в істині, занурюються в неї, вона апіорі дана їм. Подібний феномен Лі Макінтайр називає «когнітивним упередженням» [6, с. 63–84], який спонукає людину вірити в те, що відповідає її власним поглядам та переконанням, її персональній правді. Внаслідок цього Інтернет істина виглядає більше привабливішою та правдоподібною, ніж сама правда. Але правильно «перереформована» постправда просто маскується під шатами істини, паразитує на ній, оскільки самостійно існувати вона не може.

Філософським підґрунтям для появи постправди став релятивізм Фрідріха Ніцше, який підриває цінність істини та ставить питання: чому потрібно надавати перевагу істині, а не брехні? Тому постправда починає захоплювати увагу аудиторію тоді, коли для людини не важливо правда це чи брехня. Як влучно зауважує Девід Віллена, «правда – це питання, до якого ми сьогодні байдужі. Важливо те, як це відчувається. Важливо подібатися» [7, с. 132]. Тому особистість спікера, його емоційність та харизма є набагато важливішими

* <https://www.infobae.com/ua/2022/04/18/social-media-users-account-for-more-than-58-of-the-worlds-population>

за правдивість його слів. Але не варто думати, що постправа – це синонім брехні [8, с. 11], це радше її політкоректна версія [9, с. 34] або напівправа. Відтепер більше не існує просто правди чи просто брехні, з'являється нова, «третя категорія, яка не є правдою, але й не дотягує до брехні. Її можна назвати розширеною правдою. Неоправдою. М'якою правдою. Фальшивою правдою. Правдою лайт» [10, с. 58]. Завдяки цьому істина не фальсифікується чи перекручуються в Інтернет мережах, просто вона втрачає свою актуальність, відступаючи «на задній план». Передумовою для цього стає самоочевидність істини та екзистенційна причетність до неї кожної людини.

Але насправді постправа – це світ, в якому панує когнітивна непевність та аксіологічна невизначеність, де кожна людина вживає слова поза їхньою причетністю до правдивості чи брехні. Ера постправи – це ніби гра в очікування, війна на виснаження, в якій раціональність і логіка можуть бути поступово зруйновані до точки, коли нейтральні спостерегиці взагалі не зможуть розпізнати правду [11, с. 71]. Подібне «загравання з правдою» стає підґрунтям для сучасного популізму, махінацій та маніпуляцій, які активно використовуються як в політиці, так і в сфері бізнесу (наприклад, в рекламі). Це дає можливість визначити постправду як навмисне «маніпулювання переконаннями та емоціями з метою впливу на громадську думку та соціальне ставлення» [12], що споріднює її з пропагандою, яку трактують як «навмисне та систематичне поширення повідомлень, спрямованих на створення позитивного чи негативного образу певних явищ (людей, рухів, інституцій тощо), а також на стимулювання певної поведінки» [13].

Завдяки подібним маніпуляціям відбувається своєрідна комерціалізація істини в мережі. Гарно «запакована», вдало подана та правильно начинена скандальними елементами напівправа, а деколи і відверта брехня, викликають неабиякий фурор в онлайн аудиторії, забезпечуючи їй найвищі рейтинги та швидкі прибутки. Таким чином, істина в епоху постправи «стає інструментальним поняттям, яке є засобом досягнення мети, а не самою цінністю» [14, с. 394]. Сьогодні головним є не правда, а її вигідна інтерпретація, що відповідає епосі популізму, коли комерційний успіх вирішує ціну питання. Тому ми згодні змінювати реальність, викривляти факти, замовчувати інформацію – все заради сумнівного успіху та швидкоплинної популярності в Інтернет мережах.

Завдяки цьому неправда стає правдою та підтверджується мовчазною згодою мільйонів [15, с. 263]. Однак підтримка і схвалення натовпу, як влучно зауважував Сенека, це доказ повної неспроможності [16, с. 114]. Людина справді втрачає сьогодні здатність формувати власну чітку позицію, піддаючись настроям мас. Крім того, Інтернет мережі засипають індивіда такою великою кількістю інформації, що він вже не здатен якісно її аналізувати та перевіряти. Це влучно описує Джордж Орвелл: «маса слів, [що] падає на факти, як м'який сніг, розмиває контури і приховує усі деталі» [17, с. 14]. Факти просто розмиваються думками та численними, довільними інтерпретаціями. Через що постправду варто сприймати «не як результат об'єктивних констатацій, а як продукт інтерсуб'єктивних оцінок та рефлексій» [18, с. 7]. Так ми опиняємося в ситуації, коли існує не одна істина, а декілька її варіантів та версій, що виражає «божевільну претензію всіх речей висловити свою правду» [2, с. 34].

Таким чином, епоха постправи залишає далеко позаду добу об'єктивних та універсальних істин, відтепер «є лише культурні інтерпретації, що змінюють одна одну» [19, с. 62]. Це створює для онлайн користувача умови, в яких немає надійних аксіологічних основ та відсутні чіткі критерії для перевірки отриманої інформації на істинність, що, зрештою, може призвести до цілковитої втрати істини, яку сьогодні кожен може конструювати самостійно, на власний розсуд. Якщо ніщо не істинне, тоді будь-яка думка має право

на існування. З огляду на це, постправду можна трактувати «як форму ідеологічного домінування одного індивіда над іншим» [6, с. 134]. Це пов'язує істину з проблемою влади та впливу [20, с. 21]. Кожен з нас прагне отримати подібну «модальну владу», тобто контроль над тим, що можливо [1, с. 180]. Це прагнення сьогодні чудово задовольняють Інтернет мережі, які дають можливість кожному стати публічною особою, дозволяють будь-кому бути почутим та захопити увагу онлайн аудиторії, мати змогу впливати на думки та дії інших. Інтернет – це, по-суті, «влада більшості» [1, с. 126], які беруть на себе право «останньої інстанції» у вирішенні питання істини. Нарешті людина отримує таку бажану можливість стати «мірою усіх речей», яку вона виборювала ще з часів давніх софістів.

Через це багато хто вважає «постправду» демократизацією концепту істини, оскільки «Інтернет обіцяє стати агорою та сприяти розвитку мистецтва дебатів, характерного для демократії» [див. 13]. Але насправді Інтернет мережі підривають самі основи демократичних систем та спотворюють звичні для нас норми людського співіснування, руйнуючи культ істинності, відвертості та чесності. Адже в умовах постправди перевага надається маніпулятивній та оманливій поведінці з метою просування власних прагматичних інтересів і задоволення своєї жадібності. Тому нові комунікативні Інтернет установки можна визначити як такі, в яких значною мірою зменшилась щирість та відкритість [21, с. 492]. Це може зруйнувати довіру до будь-якої інформації, а також віру в правдивість та щирість самої людини, що тягне за собою підрив усіх ключових норм людської взаємодії та демократичних інституцій.

Крім того, небезпечною тенденцією популяризації постправди в Інтернет мережах є те, що поступово стираються кордони між фактом і думкою, експертами і невігласами, правдою і вигадкою. В результаті чого професіонали починають відчувати повну неспроможність у своїй боротьбі за істину, адже «людям вже достатньо експертів» [22]. Відтепер кожен користувач сам може стати «вповноваженим фахівцем», без жорсткого контролю та будь-яких обмежень. Внаслідок цього феномен «постправди» вводить людину в «сутінкову зону» або «сіру зону етики» [10, с. 115], де вже немає чіткої межі між добром і злом, правдою та брехнею, де немає бар'єрів і перешкод, де ніхто не несе відповідальності за свої слова та вчинки. Таким чином, брехня стає тим порогом, за яким немає жодної кари [10, с. 120].

Це дозволяє користувачам Інтернет мереж безперешкодно створювати свої варіанти істини та втілювати їх у фейкових новинах, які є сфабрикованими, навмисно неправдивими, тому можуть вводити читачів в оману [23, с. 213]. Такі новини зазвичай поширюються заради комерційного успіху, який досягається за допомогою переглядів, постів, репостів, коментарів тощо. Це дуже нагадує думку Ніцше про те, що істина – це лише зручна вигадка, просте переконання про володіння правдою [24, с. 14]. Що призводить до формування в онлайн користувачів т.зв. «наївного реалізму», внаслідок чого вони починають вважати, що їхні думки чи припущення є прямим відображенням реальності [25, с. 111]. Але насправді фейкові новини використовуються для дезінформації, через що громадська думка не формується, а, навпаки, деформується, відводячи людину далеко від реального стану речей. Тут ми спостерігаємо дивний парадокс Інтернет мереж: прагнучи бути більш обізнаними та поінформованими, онлайн користувачі стають тільки дедалі розгубленішими та дезорієнтованішими.

Однак фейкові новини – це лише одна з багатьох граней постправди, яка також часто порівнюється з т.зв. «альтернативними фактами» – довільними інтерпретаціями, які репрезентують цілком інше, індивідуальне бачення реальності. Саме тут криється найбільша небезпека постправди, завдяки якій «людина ризикує бути відчуженою від

реальності» [6, с. 172]. Крім цього, новітні технології можуть призвести до хибного відчуття контролю, що лише провокує нездорову та неадекватну поведінку. Усе це пов'язане передусім з відсутністю критичного мислення в онлайн користувачів, що є результатом байдужості до різниці між фактами й думками. Це спонукає Деніела Деннетта в одному зі своїх інтерв'ю заявити, що «людство вступає в період епістемологічної темряви та невизначеності, яких ми не переживали з часів Середньовіччя» [26]. Оскільки ключова проблема полягає в тому, що людина втрачає потребу в правді та позбувається бажання розуміти світ на основі фактів.

Підсумовуючи, можна констатувати, що популяризація феномену «простправди» та криза істини в мережі Інтернет пов'язані з декількома ключовими чинниками. Передусім, це відсутність критичного мислення в онлайн користувачів. Також це новітні технології, які спричиняють розмивання бар'єрів та стиранню кордонів між основними бінарними опозиціями добра-зла, правди-брехні тощо. Подібний чинник призводить до втрати відчуття індивідуальної відповідальності, яке забезпечується свободою слова та анонімністю Інтернет користувачів. І останній чинник – суто антропологічний, який стосується задоволення незмінного прагнення людини отримати владу над іншими завдяки своїх правоті.

Висновок. Ще в Біблії говориться: «Пізнаєте істину, і істина зробить вас вільними» (Ів. 8:32). Але хіба цього шукають в Інтернет мережах? Людина прагне розваг, гри та веселощів, а не напруження чи довгих інтелектуальних розмірковувань. Це і пропонують їй Інтернет мережі, вилучаючи раціональність та правдивість з онлайн дискурсу. Саме так формується феномен «постправди», яка лише імітує реальність, розважає та відволікає, налаштовуючи онлайн користувачів на думку, що їхні оцінки, рефлексії та інтерпретації – це всього лише один з багатьох режимів функціонування істини. Тим самим завдаючи непоправної «епістемологічної травми правді своєю релятивістською риторикою, знеціненням, апологією сумніву, абсолютизацією суб'єктності» [18, с. 14].

Тому ситуацію постправди можна описати як існування в постфактичні часи, коли «істини не існує, а є лише перспектива» [24, с. 23]. Однак не варто забувати, що Інтернет мережі – це лише один з інструментів постправди, багато чого залежить і від самої людини, її критичного мислення та бажання розпізнати правду та відрізнити її від брехні. Також завжди потрібно пам'ятати, що Інтернет мережі лише репрезентують реальність, причому не всю, а лише її частину. Через що нам потрібно самостійно з'єднувати усі ці частини в єдине ціле. І хоча наша реальність стала більш складною та гібридною [27, с. 82], а новітні технології починають визначати основні її критерії, стандарти та правила, не варто забувати, що істина лише одна і вона має першочергове значення для нашого існування. І лише від нас залежить виживе вона в умовах все більшої популяризації Інтернет мереж чи ні. *Перспектива подальших досліджень* полягає в глибшому окресленні наслідків кризи істини та впливів феномену постправди на індивідуальну та масову свідомість користувачів Інтернет мереж.

Список використаної літератури

1. Fuller S. Post-Truth: Knowledge as a Power Game. London: Anthem Press, 2018. 218 p.
2. Baudrillard J. Simulation and Simulacra (The Body, In Theory: Histories Of Cultural Materialism). Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press, 1994. 164 p.
3. Oxford English Dictionary. Post-Truth. 2019. URL: <https://www.lexico.com/en/definition/post-truth>
4. Peters M. A. The History and Practice of Lying in Public Life. *Review of Contemporary Philosophy*. Volume 14. 2015. P. 47–61.

5. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2013. 512 p.
6. McIntyre L. Post-Truth. Cambridge: The MIT Press, 2018. 236 p.
7. Villena D. Qué es el funcionalismo? *Letras*. 2017. Volume 88. Issue 127. P. 129–155.
8. The Post-Truth Era: Reality vs. Perception. 2017. URL: https://www.uno-magazine.com/wp-content/uploads/2017/03/UNO_27_ENG_alta.pdf
9. Arendt H. On Lying and Politics: A Library of America Special Publication. New York: Library of America, 2022. 158 p.
10. Keyes R. The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life. New York: St. Martin's Press, 2004. 312 p.
11. Hartley K. Owning the Libs: Post-Truth in Right-Wing Political Discourse. *International Review of Public Policy*. 2023. Volume 5. Issue 1. P. 64–74.
12. Royal Spanish Academy. Posverdad. In *Diccionario de la language española*. 2019. URL: <https://dle.rae.es/?id=TqpLe0m>
13. Navarro F., Alberto C. Post-Truth, Media and Power. A Problem for the Humanities. 2022. URL: <https://comunicacionyhombre.com/en/article/post-truth-media-and-power-a-problem-for-the-humanities1-2/>
14. Parker J. The Role of Higher Education in the Post-Truth Era. *Journal or Political Science Education*. 2024. Volume 20. Issue 3. P. 391–404.
15. Fromm E. Afterword to George Orwell's 1984. New York: New American Library, 1961. P. 257–267.
16. Сенека. Про стійкість мудреця. Діалоги. Львів: Апріорі, 2023. 208 с.
17. Orwell G. Politics and the English Language. London: Penguin Classic, 2013. 48 p.
18. Бутиріна М. Постправда: істиною володіє той, хто контролює наративи. *Медіанаративи: колективна монографія*. Дніпро: Ліра, 2022. С. 4–16.
19. Білбер К. Трамп і епоха постправди. Львів: Terra Incognita, 2019. 136 с.
20. Foucault M. Discipline and Punish: The Birth of the Prison. London: Penguin Books, 1991. 352 p.
21. Barišić P. Truth and Politics in the Age of Digital Media. *Synthesis philosophica*. 2018. Volume 33. Issue 2. P. 489–501.
22. Noveck B. Enough of Experts? Data, Democracy and the Future of Expertis. 2016. URL: <https://www.socialsciencespace.com/2016/11/enough-experts-data-democracy-future-expertise/>
23. Allcott H., Gentzkow M. Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*. Volume 31. Issue. 2. 2017. P. 211–236.
24. Nietzsche F. On Truth and Lies in the Extra-Moral Sense. Chicago, Illinois: Independently published, 2024. 89 p.
25. Ross L., Ward A. Naive Realism in Everyday Life. *Values and Social Knowledge*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1996. Pp. 103–137.
26. Cadwalladr C. Interview with Daniel Dennett. *The Guardian*, 2017. URL: <https://www.theguardian.com/science/2017/feb/12/daniel-dennett-politics-bacteria-bach-back-dawkins-trump-interview>
27. Lorusso A. M. Postverità: Fra Reality TV, Social Media e Storytelling. Roma-Bari: Laterza, 2018. 107 p.

TRANSFORMATION OF THE CONCEPT OF TRUTH ON THE INTERNET**Maria Sinelnikova***Lviv Polytechnic National University,
Department of philosophy
S. Bandery str., 12, 79000, Lviv, Ukraine*

The article examines the transformation of the concept of truth in the Internet, which is associated with the technologization, informatization and globalization of modern society. The rapid popularization of Internet networks in the 21st century. gradually led to the blurring of clear boundaries between good and evil, fiction and reality, lies and truth. As a result, facts are transformed into thoughts, interpretations, personal reflections, which are represented in the network as the truth in the last resort. This leads to the emergence of the phenomenon of “post-truth”, which is not a new concept, but during the period of active development of digital technologies it is gaining unprecedented popularity in various spheres of human life, starting from politics and ending with the sphere of business.

The emergence of post-truth has led to a serious crisis of the classical concept of truth, which is manifested primarily in the fact that most people become indifferent to what is true and what is not. Moreover, they begin to believe that there is simply no single, objective and universal truth, therefore any point of view has the right to exist. From now on, personal beliefs and emotional reactions become key in interpreting the truth, since they are recognized as more important than any logic and facts. Because of this, a person accepts as truth what he believes in or what seems plausible to him. This is actively used on the Internet by manipulators, scammers, politicians, businessmen, propagandists, etc., who appeal to the existential features of the perception and experience of truth, creating an artificial reality in which they give a person a deceptive sense of authenticity and truthfulness.

This distorts the usual interpretation of truth, making it unimportant and relative, sometimes turning it into something completely opposite - a lie, which is recognized as much more useful and profitable. But we should not forget that lies can only exist when there is truth to lie about. Therefore, today it is extremely important to break through to the truth through all the informational noise, emotional overload, scandal and sensationalism of headlines that have flooded the modern Internet space, because it depends only on us whether the truth will live or not.

Key words: truth, lies, post-truth, fake news, Internet networks.